

חַלְנוֹת חַה

בַּחֲשֵׁב יִשְׂרָאֵל

נִיסַן | אִייר | סִיוֵן | תַּמּוּז | אָב | אֶלּוּל

ציר זמן

דגם בית שני

סדרה	586-945 לפנה"ס בית המקדש הראשון
תאריך	גלות עשרת השבטים בידי אשור
יציאה	587 לפנה"ס
יציאה	יחזקאל
יציאה	586 לפנה"ס
יציאה	586 לפנה"ס
יציאה	586 לפנה"ס
יציאה	582 לפנה"ס
יציאה	520 לפנה"ס
יציאה	70 לספירה
יציאה	70 לספירה
יציאה	70 לספירה
יציאה	132-136
יציאה	1492
יציאה	1948

הכרות העצמאות תש"ח

תחודבן

ומקדש

תעודת זהות

אילור הפון, הנביא ירמיהו אומר קולות על חורבות ירושלים, 1870

שם

[צום] תשעה באב: "שלושת השבועות" שקודמים לו (החל בצום י"ז בתמוז) מכונים: "תלתא דפורענותא" (בארמית: שלוש של פורענות), או: ימי "בִּין הַמְּצָרִים".

ט' באב, בשנים 586 לפנה"ס ו-70 לספירה (לפי המסורת מועדי החורבן של שני בתי המקדש) נביאים וחכמים שחיו אחרי חורבן הבית הראשון והבית השני

צום ט' באב - נמשך מערב ט' באב עד למחרת אחרי השקיעה. יתר הצומות- מבוקר עד ערב; מנהגי אבלות: חליצת נעליים (איסור נעילת נעלי עור), ישיבה על הרצפה ופיזור אפר; קריאת מגילת איכה. "משנכנס אב ממעטים בשמחה": איסור אכילת בשר ושתיית יין, הימנעות מקיום שמחות; (גם בימי שמחה מזכירים את החורבן, למשל מנהג שבירת הכוס בחופה). זכר חורבן המקדש כמרכז דתי; גלות העם מארצו; הסכנה שבפילוג ובשנאת חיים; אבדן הריבונות הלאומית; הציפייה למשיח ולגאולה.

משמעותיות

מילון צומות וחודבן

ירושלים נכבשה מידי _____ בידי המלך _____ - והפכה בהנהגתו לבירת ישראל. אחרי מותו הקים בנו, המלך _____, את _____ ב _____ שעליו לפי המסורת היתה _____ .

במקדש היו כמה חלקים עיקריים: אולם המבוא, שבקדמתו ניצבו שני עמודים גבוהים שנקראו _____ ו _____ ; ההיכל, שבו היו כלי המקדש (_____ , שולחן לחם-הפנים ומזבח הקטורת) ששימשו לעבודת הפולחן היום-יומית; והמקום הפנימי והקדוש ביותר: _____ . בחצר המקדש שכונתה _____ עמד מזבח גדול להקרבת קורבנות.

קודש הקודשים מכונה גם _____, ובו שכן בימי הבית הראשון _____ ועליו הכרובים. נכנס אליו רק _____ ביום הכיפורים. הדביר נבנה מעל _____ , הנמצאת היום כנראה במבנה _____ שבנו המוסלמים בהר הבית.

בית המקדש הראשון עמד על תלו כ- _____ שנים, ונחרב בידי _____ מלך בבל בשנת _____ לפני הספירה.

אחרי החורבן יצאו רוב תושבי ממלכת _____ ובנימין לגלות. _____ יתר עשרת השבטים (ממלכת _____) הוגלו מהארץ כמאה וחמישים שנים לפני החורבן, בידי ממלכת _____ ועקבותיהם נעלמו.

לאחר חורבן הבית הראשון הופקד הנציב _____ בידי מלך בבל על שארית הפליטה ביהודה, אך הוא נרצח ב _____ בתשרי. יום זה נקבע על שמו כיום צום, והוא נוסף ליתר ימי הצום והאבל שנקבעו באותה תקופה לציון שלבי נפילת ירושלים עד לחורבן המקדש.

יום _____ מציין את תחילת המצור על ירושלים; לאחר שבעה חדשים, ביום _____ , הובקעו חומות העיר, וכעבור שלושה שבועות, ב _____ בשנת 586 לפני הספירה, העלו הבבלים את בית המקדש באש. שלושת השבועות הללו נקראים ימי " _____ " על שם הפסוק: "גְּלִתָּהּ יְהוּדָה... לא מִצָּאָה מְנוּחַ, כָּל רוֹדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים" (איכה א, ג).

לאחר כ-50 שנה (538 לפנה"ס), בעקבות _____, מלך פרס, חזרו יהודים לירושלים ושיקמו אותה, כאשר _____ שעלו מבבל הקימו בה את בית המקדש השני. כמה מאות שנים אחר כך הוא שופץ בפאר רב על ידי המלך _____.

הבית השני חרב בשנת _____ לספירה בידי המצביא הרומי _____ (בנו של הקיסר אספסיאנוס). בעקבות החורבן וכישלון מרד _____ בשנת 135 לספירה הלך והידלדל היישוב היהודי בארץ. גלות ארוכה זו נמשכה כמעט _____ שנה, עד להתעוררות הציונות בסוף המאה ה- _____.

כבר בימי בית שני, ובייחוד אחרי חורבנו, הלך והתפתח מוסד _____ , המכונה גם "מקדש מעט", אשר היווה מקום התכנסות ותפילה בהעדר מקדש. רבות מהתפילות מקבילות בשמותיהן ובמועדיהן לקורבנות שהוקרבו במקדש, כגון: _____ (כנגד קורבן של שחר), _____ (כנגד קורבן של בין-העריבים), ו _____ (כנגד הקורבנות שנוספו בימי שבת ומועד).

ט' באב נקבע כיום צום ואבל על חורבן שני בתי המקדש. הצום חל מערב לערב, ונהוג לקרוא בו קינות וכן את מגילת _____, המיוחסת לנביא _____, שפעל בתקופת החורבן. במגילה עולה השאלה לסיבת החורבן ומתוארים בה תוצאות החורבן.

השבת שלפני הצום מכונה "שבת _____" על שם ההפטרה "חזון ישעיהו בן אמוץ" (ישעיהו פרק א'), המותחת ביקורת חריפה על חטאי העם לפני החורבן. השבת שאחרי הצום מכונה "שבת _____" על שם נבואת הנחמה: "נחמו נחמו עמי..." (ישעיהו פרק מ').

ט' באב נחשב במסורת כיום שנועד לפורענויות. בין השאר, דזוכא ביום זה מרד בר כוכבא, ונפלה _____ שהייתה מעוז ההתנגדות האחרון כנגד הרומאים. כעבור למעלה מאלף שנים חל בסמוך למועד זה גם גירוש יהודי ספרד בשנת _____ .

על חודש אב נאמר: "משנכנס _____ ממעטים ב _____". לפי המסורת, אסורות בו אכילת בשר ושתיית יין ונמנעים מקיום שמחות. זכר החורבן נשמר גם בעת עריכת חופה כאשר החתן _____ לאות אבל, ואומר: "אם אשכחך ירושלים, _____..."

אחד משלושה עשר עיקרי האמונה היהודית "אֲנִי מֵאֲמִין בְּאַמוּנָה שְׁלֵמָה ב _____ וְאֶף עַל פִּי שִׁיתְמַהֲמָה עַם כָּל זֶה אֲחֻקָּה לוֹ בְּכָל יוֹם שִׁבּוּא".

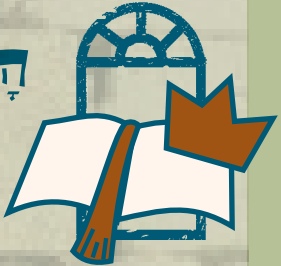
לאחר השואה החליטה הרבנות הראשית לקבוע את צום י' בטבת כיום " _____", כלומר יום לאומית קדיש לזכר קרבנות השואה שלא נודע זמן ומקום קבורתם.

הנביא _____ ניבא כי ימי הצום הקשורים בחורבן יהפכו בעתיד לימי _____ .

מחסן מילים

"עֶזְרָה" / שְׁבִי צִיּוֹן / ירמיהו/ היבוסים/ 586 / 400 / 2000 / 19 / 1542/ גדליהו בן אחיקם / דוד / ג' / בבל / י' בטבת / בית הכנסת/ בית המקדש / ט' באב / כיפת הסלע / בין המצרים / הכהן הגדול / מנורה / הר המוריה / איכה / חזון/ הקדיש הכללי / מנחה / קודש-הקודשים / 70 / ביתר / שובר כוס / זכריה / יהודה / שמחה / "אבן השתייה" / אב / אשור / נבוכדנצר / טיטוס / שלמה / יכין ובועז / ארון-הברית / הַעֲהֶרֶת כּוֹרֵשׁ / הוֹדָדוֹס / מוסף / דביר / י"ז בתמוז / בר כוכבא / שחרית / עקידת יצחק / נחמו / תשכח ימיני / ביאת המשיח / ישראל / שמחה /

הִיהָ הִיהָ

נפוליאון וחורבן הבית

מסופר על הקיסר הצרפתי נפוליאון שבשעה ששהה בארץ ישראל נזדמן לבית כנסת בליל תשעה באב.

הוא ראה שם יהודים יושבים בחשכה על הרצפה וממורים בבכי. כששאל לסיבת הצער העמוק, נאמר לו שהם אבלים על חורבן ירושלים ובית המקדש.

נפוליאון התפלל: "מתי קרה הדבר? לא שמעתי שחרב מקדש יהודי בזמן האחרון".

"החורבן התרחש לפני אלפיים שנה", השיבו לו.

על כך אמר נפוליאון: "עם הזוכר את ארצו ומתאבל עליה במשך אלפיים שנה, שוב ישוב אליה..."

(סיפור עממי)

אמירת קינות בכותל בליל תשעה באב

תשרי | חשוון | כסלו | טבת | שבט | אדר

ט' באב וצומו

פִּית

בפתח החלון

קבוצת בני נוער מארה"ב באה לבקר בארץ בחופשת הקיץ. הם נפגשו עם חניכים מתנועת הצופים, ותכננו יחדיו טיול לגליל. בני הקבוצה מארה"ב השתוממו לגלות כי מועד הטיול הוא בט' באב וביקשו לדחותו ליום אחר. אך חניכי הצופים לא הבינו מה הבעיה, והתפתח דיון האם לקיים את הטיול במועדו.

■ מה דעתכם? זוי אתם מְצַדֵּקִים?

רועי דוד חברים מילדות. כשומרי מצוות הם מקפידים על צום תשעה באב, אולם השנה התעורר ביניהם ויכות. רועי טען שלהמשיך ולקיים את מנהגי האבלות משמעו להישאר מקובע בעבר, הרי היהודים שבו למולדתם והקימו מדינה לתפארת. ואילו דוד טען שאין די בכך, ועדיין ישנה כמיהה להקמת בית-המקדש השלישי ולגאולה שלמה...

האם קיום מנהגי אֲזִלוֹת מִלְפָּנֶי "היתקצות" מצדך? הסבירו.

יוסי ורן, שניהם בעלים של בית קפה ברחוב מרכזי בתל-אביב, התווכחו ביניהם אם לסגור את בית הקפה בליל תשעה באב, כפי שדורש החוק. יוסי ביקש לפתוח את בית הקפה למרות שהוא עלול לקבל קנס: "אני בכלל לא דתי, והיום הזה לא מחייב אותי". רן השיב: "גם אני חילוני, אבל תשעה באב הוא יום אבל לאומי שאינו לדתיים בלבד, וכולנו מחויבים לכבדו..."

■ מה דעתכם בזיכוח זה? מה מִלְפָּנֶיחוֹ ט' באב מצורכך?

דילמות אלה מלמדות על מעמדו הבעייתי של יום ט' (תשעה) באב בציבור הישראלי. מכיוון שהוא חל בזמן חופשת הקיץ אין מציניים אותו במערכת החינוך כמו יתר המועדים. מה משמעותו של מועד זה מעבר לצום? האם מדובר במועד דתי או לאומי-כללי? האם שורשיו בעבר בלבד או שיש לו משמעות בהווה ולעתידי? על מה בכלל חרב בית המקדש, והאם ייתכן שסכנה כזו עלולה לארוב גם למדינת ישראל?

בגיליון זה, "בֵּית ומקדש", נבקש להתוודע ליום מיוחד זה בשנה, ולצומות ומועדי הזיכרון הנלווים אליו לכל אורך השנה, ולשאול למשמעויותיו בזמננו גם לאדם חופשי שאינו שומר מצוות.

משרד החינוך | המזכירות הפדגוגית

האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

כתיבה ועריכה: צילה מירון-אילן (מרכזת), אריאל אביב, עליזה אשד | **ייעוץ מדעי:** ד"ר איילון אידלשטיין | **עריכת לשון:** דרורה ועדיה | **זכויות יוצרים:** ז'קלין אגם

עיצוב: סטודיו דוד הראל | **ביצוע גרפי,** לוחות והדפסה: ארט פלוס, ירושלים

על
הבי

על מה חרב
הבית?

בית-מקדש' או בית

מהוא במקדש?

4 ישיי עגנון: מבית המקדש ל"מקדש מעט"

בכל קהילות ישראל קוננו יהודים ב-ט' באב על חורבן בית המקדש ונשאו תפילה לגאולה שלמה בירושלים הבנויה.

בקטע הבא מתוך ההקדמה לספרו 'ימים נוראים' מתאר עגנון את אוורת בית הכנסת בעיירה היהודית במזרח אירופה מנקודת מבטו כילד בשעת תפילות הימים הנוראים. ניתן לחוש בתיאורו משהו מן ההוד והשגב של הקדושה שהועתקה מבית המקדש אל ה"מקדש מעט".

המחיר הנמוך ביותר של המוצר הוא 10 שקלים, והמחיר הגבוה ביותר הוא 15 שקלים. המחיר הנמוך ביותר של המוצר הוא 10 שקלים, והמחיר הגבוה ביותר הוא 15 שקלים.

ש"י עגנון, ימים נוראים, הוצאת שוקן, תש"ו

מהי חווית הילדות של עצמך כזית הכנסת? האם ניתן לחוש כך רק שם?

- ◆ כיצד אתם מצינים את התיאור "כולם כאחד עם הזית" – כולן דומים היו עלי כחטיבה אחת? מהו הזית?
- ◆ במה עשוי בית הכנסת להזכיר את בית המקדש? מה ההבדלים ביניהם ומה יתרונן של כל אחד מהם?
- ◆ לשי השיטור, במה שונה התיאור כאן מתיאור הסעודה במצות "קמצא וזר קמצא"?

השאלות בהן עוסקים 'המקורות המשוחרחים' בעמוד זה הן:

- ♦ מהי המשמעות של ימי הצום וכזכר החורבן כיום, כשייזשלים וררן ישרלל כולל בנליות ושוקקת חיים?
- ♦ הלל יש מוקל לשנות את אושין של טי בלז או לזלטו?
- ♦ מה לני כיום ולזית המקדש שחרז לשני אלשלים שנה?

3 חיים גורי: מדינת ישראל - "הבית השלישי"

כמו רבים אחרים מעתיק גורי את המושג "הבית השלישי" בהשאלה אל מדינת ישראל, הבית הלאומי של עם ישראל. ואכן, המאורעות הסוערים של שואת יהדות אירופה והקמתה של מדינת ישראל מקרבים את "הבית השלישי" החילוני אל מושג ה"גאולה שהוא מושג דתי במהותו. כיצד, אפוא מתייחס גורי לט' באב, והאם יש ליום זה משמעות עבורו כאדם חילוני לנוכח תקומת המדינה?

בזמנים אלה היינו נהוגים לקרוא לרגל מצדד. כל מלכות פלמיש עשתה את הדרך הזו ... מעמדנו לרגלי שרדיו החומר, ושמענו מעל את דברי אלעזר בן יאיר (מנהג המורדים במצדה) נוראי-השנכב. "תמותנה נשיותנו בטרם נטמאו, ימותו בנינו בטרם טמעו טעם עבדות, בני חורון עקוב את ארצות החיים". לא הלכנו למצדה כדי לקדש את מעמד ההתאבדות האיום של אחרוננו היסודיים (הקנאים). הלכנו לשם כבאים אל הפרק האחרון של המרד בשם "שנות מצדה לא תיפול" ...

היינו בני היבית השלישית. זה לא נתפס בעינינו כמקדש, אלא כסך-הכול של החיים הנוצרים בארץ ישראל: העבודה העברית, הלשון העברית, ההגנה העברית, העיר הנבנית, השדה הנחרש, הספרות העברית, הלבוש והמחול וההווה. רָחֵקֵנו מפרקי הקינה, לא קידשנו את מ"י באב.

חיים גורי, עיתון "דבר", ט' באב תש"ן, 1990

מהו "הזית השלישי" עבור חייך ואני דורו, ומדוע הוא לא נתפס בעיניך כ"מקדש"?

- ♦ מה מסמלת מצדה עצור הציונים? מהי ביקורתה כלפיה ומה הקאמאז'יק ממנה?
- ♦ מהן משמעות טי באבא לפי אורי? מדוע? חוו דעתכם על דבריו.
- ♦ השוו בין הדימויים של נעמי שחר בישיבו של אבא" (בראש הדף) ובין דברי חיים אורי הנוצעים ל"בית השלישי". כמה הקאמאז'יק ומה הקחלקיק?

♦ האם צ'וק טי' באא הערן מיותר לאחר כיונה מחזש של מדינת ישראל? ואולי יש מקום לבחון בחינה מחודשת את משמעותו הרלוונטית היים במקום להתנתק ממנו ולשאר? ♦ האם ניתן לראות קווי דמיון בין החברה היהודית ערד חורבן הבית השני (וכפי שהשתקף באצטד קמזא ובר-קמזא) ובין החברה הישראלית כיום? נמקו. ♦ למה לצעתכם מציטס יהודים הממשיכים לקיים את הצומות הקשורים בחורבן?

שירו של אבא / נעמי שמר

אִם בְּהָרַח צִבְּתָהּ אָבוֹן
לְהִקֵּים בְּנֵי חֹדֶשׁ
לֹא לִשְׂאוֹ אֲחִי, צִבְּתָהּ
לְבִנְיָו חֹדֶשׁ,
כִּי מִן הָאֲבָנִים הָאֵלּוּ
יִבְנֶה מִקְדָּשׁ.
יִבְנֶה, יִבְנֶה, יִבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ,
יִבְנֶה, יִבְנֶה, יִבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ.

אם לא שָׁרַתְּ לִי שִׁיר עֲדִיין, שִׁירָה לִי מִמְּזֹר חֲדָשׁ
שִׁיר שֶׁהוּא עֲתִיק מֵיָּיִן וּמִתּוֹק מִזֶּבֶשׁ
שִׁיר שֶׁהוּא כָּבֹד אֶלְפִיִּים, וּבְכֹל יוֹם חֲדָשׁ
יִבְנֶה, יִבְנֶה, יִבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ

שיָׁרָה של נעמי שמר, פזמונאית חילונית, מרמז לרלוונטיות של נושא המקדש גם בימינו: "שיר שהוא כבן אלפיים ובכל יום חדש". היא אף קוראת ברוח התפילה העתיקה: "יִיבְנֶה הַמִּקְדָּשׁ".

- ♦ כיצד לעצמכם יש להזין בקשה זו?

הרב קוק: משנאת חינוך לאהבת חינוך

לפי חכמינו, כאמור, הבית חרב בגלל שנאת חינם. אולם מהי "שנאת חינם"? יהאם יש שנאה אחרת "טובה", שאינה לחינם? **הראי"ה (הרב אברהם יצחק הכהן קוק** (1865–1935), רב ומקובל, הרב הראשי הראשון של א"י, מההוגים הבולטים של הציונות הדתית, היה עד להתחדשות החיים היהודיים ואף ראה במפעל ההתיישבותי החלוצי פרק חשוב בתהליך הממושך של יציאה משעבוד לגאולה: "אתחלתא דגאולה" (התחלת הגאולה). על רקע בניין הבית הלאומי מחדש, לא מפתיע שהוא נדרש לשאלת הסיבות לחורבן הבית מן העבר ולדרך לתיקונו בדור הגאולה.

בקטע שלפניכם נראה כי הרב קוק מזהה "שנאת חיים" עם כל סוג של ריב וחיכוך בעולם, בכל הרמות. עם זאת הוא רואה באותם חיכוכים עצמם גם את כוח האהבה, המנוגד לכאורה. שני כוחות אלה, השנאה והאהבה, שזורים זה בזה והם חלק ממהות החיים. על כן, על פי החוקיות הקוסמית, גם החורבן והגאולה שלובים זה בזה.

כשיוצאת מריבה בין כוח לכוח, בין איש לאיש, בין עם לעם, בין עולם לעולם, המריבה בתוכנה (מיסודה) היא תוצאה מהשינוי והניגוד שיש בעצמיות של אוצר החיים (הקיימים בעצם מהותם של החיים) ... ויצר ד- (יצר של) שנאת חנם זה, חובק בתוכו את סתר האהבה, שהיא גם כן כמותה - אהבת חנם: שאור השלום והאושר רק בה הוא נגזר ...

ואם נחרבנו, ונחרב העולם עמנו, על ידי שנאת חינוך - נשוב להיבנות, והעולם עמנו ייבנה, על ידי אהבה חינוך ...

הראי"ה קוק, אורות הקודש, חלק ג', עמ' שכד

מהי "שְׁנֵאת חִינֵק" ומהי "אהבת חִינֵק"? האם מִשְׁתַּמֵּעַ מֵכֶּאֱן שִׁיל זכ שְׁנֵאה ואֵהֵבֵה שֵׁאִין "חִינֵק"? האם הֵן עֲצִיּוֹת?

- ♦ האם לשי הרב קוק, ראוי שמריבות וחילוכים ייעלמו מהעולם?
♦ כיצד לדבריו יכולה שגאה לאצור בתוכה אהבה?
♦ לשי הרב קוק, החורבן והשואה אינם רק עניין לאומי ודתי, אלא יש להם
משמעות רחבה, הכוללת את כל העם.

- ❖ לפי האגדה, מה הסיבה לחורבן? האם היא ראונית היקס?
- ❖ הייתכן שבכלל כישלון של יחידים "חרבה ירושלם" כולה?
- ❖ מי הם האשמים השונים בהשתלשלות האירועים ובהידרדרותם הטרגית?
- ❖ לפי חז"ל, חורבן הבית השני היה בשל "שנאת חינוך". האם הדבר בא לידי ביטוי באגדה? באיזה מובן שנאה עשויה להיות "חינוך"?
- ❖ מדוע עצתך לא ציינו חז"ל בפשטות רק את הסיבות הפוליטיות והמדיניות לחורבן (למשל מרד הקנאים בדרומאים)?
- ❖ על פי האגדה, כיצד ניתן להבין את הביטוי השכיח "חורבן הבית"?

